

11. Флоровский С.Ю. Ценностно-ориентационная регуляция совместной управленческой деятельности руководителей: динамика в условиях переходного периода / С.Ю. Флоровский // Управление системой социальных ценностей личности и общества в мире изменений (краткосрочные и долговременные горизонты). – Москва–Кострома : КГУ, 2003. – Т. 2. – С. 208–212.
12. Харламенкова Н.Е. Сущность и механизмы ценности Я / Н.Е. Харламенкова // Ценностные основания психологической науки и психология ценностей. – М. : Изд-во “Институт психологии РАН”, 2008. – С. 148–165.

The purpose of this article to trace the stages of terminal values in the students of educational institutions, students describe features relating to various spheres of life and consider the features of formation of terminal values.

Keywords: values, value orientations, student age, the factors forming the values.

Отримано: 17.02.2011

УДК 159.922.7 (81)

О.В. Романова

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ЕМОЦІЙНО-ОЦІНКОВОГО КОМПОНЕНТА “Я-КОНЦЕПЦІЇ” МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті представлено короткий теоретичний аналіз стану вивчення проблеми розвитку емоційно-оцінкового компонента “Я-концепції” молодших школярів у психологічній науці. Розкрито результати експериментального дослідження гендерних особливостей становлення основних складових емоційно-оцінкового компонента “Я-концепції” учнів початкових класів: характеру самооцінки, самоставлення та рівнів тривожності.

Ключові слова: емоційно-оцінковий компонент “Я-концепції”, самооцінка, самоставлення, тривожність, хлопчики, дівчатка, молодші школярі.

В статье представлен краткий теоретический анализ изучения проблемы развития эмоционально-оценочного компонента “Я-концепции” младших школьников в психологической науке. Раскрыты

результаты экспериментального исследования гендерных особенностей становления основных составляющих эмоционально-оценочного компонента “Я-концепции” учащихся начальных классов: характера самооценки, самоотношения и уровней тревожности.

Ключевые слова: эмоционально-оценочный компонент “Я-концепции”, самооценка, самоотношение, тревожность, мальчики, девочки, младшие школьники.

Постановка проблеми. Формування всебічно розвинутої та свідомої особистості виступає важливим завданням і основною метою процесу реформування освіти в Україні. В умовах сьогодення особливої актуальності набувають психологічні дослідження, спрямовані на виявлення особливостей становлення самосвідомості дитини, зокрема “Я-концепції” як її основного продукту та подолання негативних явищ, що супроводжують цей процес, на початкових етапах онтогенезу. У зв’язку з цим, темою дослідження є гендерні особливості становлення “Я-концепції” учнів початкових класів, зокрема її емоційно-оцінкового компонента.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У результаті проведеного теоретичного аналізу наукових досліджень з психології з’ясувалося, що більшість дослідників (Р. Бернс, І.С. Кон, А.В. Петровський, В.І. Юрченко та ін.) основними складовими емоційно-оцінкового компонента “Я-концепції” вважають самооцінку, самоставлення та тривожність.

На думку дослідників (Л.І. Божович, Д.Б. Ельконіна, О.М. Леонтьєва, Н.Г. Морозової, О.В. Скрипченка та ін.), з віком в учнів початкових класів розвиваються такі характеристики самооцінки, як критичність і самостійність. Порівняно з першокласниками, які лише позитивно оцінюють результати власної учбової та поведінкової діяльності, об’єктами самооцінювання другокласників є успішні й неуспішні результати учіння, добрі та погані вчинки [6; 8; 9]. З.С. Карпенко з’ясувала, що з подорослішанням дитини зростає її вміння адекватного самооцінювання. Вчена експериментально виявила, що в учнів перших-четвертих класів зустрічаються всі види самооцінок за параметром “адекватність”. Однак стійкою заниженою самооцінкою вирізняється найменша кількість школярів, що в свою чергу виступає свідченням альтернативного характеру самооцінки в учнів початкових класів [3]. Важливими є висновки А.Д. Андреевої щодо вікової динаміки самооцінки учнів початкових класів. Так, у другокласників переважає занижена самооцінка, що зумовлена потребою учнів в оцінюванні результатів своїх учбових дій, порівняно з результатами ровесників, необхідністю порівнювати себе з іншими тощо.

Дослідниця з'ясувала, що самооцінка третьокласників вирізняється стабільністю [1].

Вивченню особливостей взаємозв'язку образу "Я", самооцінки та ціннісних орієнтацій учнів другого класу в процесі розвитку їх самосвідомості присвячено дослідження К.О. Островської. Автором експериментально доведено, що характер самооцінки дитини пов'язаний з її уявленнями про себе. Так, другокласники, що виокремлюють власне "Я" за допомогою сфери діяльності, вирізняються завищеною самооцінкою; а діти, в яких уявлення про себе належать до сфери взаємин, мають занижену та адекватну самооцінку [5].

Отже, проведений теоретичний аналіз психологічної літератури засвідчив відсутність спеціальних досліджень щодо гендерної характеристики становлення емоційно-оцінкового компонента "Я-концепції", тоді як цей віковий період є надзвичайно важливим для становлення індивідуальних особливостей самосвідомості дитини.

Метою даної статті є виявлення гендерних особливостей становлення емоційно-оцінкового компонента "Я-концепції" учнів початкових класів.

Виклад основного матеріалу дослідження. З'ясування гендерних особливостей емоційно-оцінкового компонента "Я-концепції" молодших школярів передбачало визначення характеру самооцінки, самоставлення та особистісної тривожності. З цією метою було використано опитувальник Г.Н. Казанцевої [11], проєктивні методики: "Символічні завдання на виявлення різних характеристик Я-образу" [4] та методику Т.В. Дембо-С.Я. Рубінштейн у модифікації Ю.О. Бабаян [2]. Отримані за допомогою цих методик результати порівнювалися з даними психомалюнка "Неіснуюча тварина" [7].

Опитувальник Г.Н. Казанцевої дозволив зафіксувати гендерні особливості загальної самооцінки в учнів 1-4-х класів. Для унаочнення одержаних даних і зручності проведення аналізу представимо їх у табл. 1.

Таблиця 1

**Загальна самооцінка дівчаток і хлопчиків
молодшого шкільного віку (дані у %)**

Характер самооцінки	Класи							
	1 клас		2 клас		3 клас		4 клас	
	Хлоп- чики	Дівчат- ка	Хлоп- чики	Дівчат- ка	Хлоп- чики	Дівчат- ка	Хлоп- чики	Дівчат- ка
Занижена	16,67	16,67	18,92	13,51	13,51	8,11	7,89	10,53
Адекватна	80,56	83,33	78,38	83,79	70,27	86,49	86,85	84,21
Завищена	2,77	–	2,7	2,7	16,22	5,4	5,26	5,26
Всього	100	100	100	100	100	100	100	100

З табл. 1 видно, що найбільша кількість учнів 1-4-х класів вирізняються адекватною самооцінкою. Так, у 1-2-х класах помічено незначне переважання кількості дівчаток з адекватною самооцінкою, порівняно з хлопчиками. А саме: в 1-х класах – 80,56 % хлопчиків і 83,33 % дівчаток, у 2-х класах – 78,38 % хлопчиків і 83,79 % дівчаток. У 3-х класах кількість хлопчиків з адекватною самооцінкою складає 70,27 %, що на 16,22 % менше ніж у дівчаток (86,49 %). В 4-х класах виявлено протилежне до описаного вище гендерне співвідношення: кількість хлопчиків з адекватною самооцінкою становить 86,85 % і на 2,64 % перевищує кількість дівчаток з адекватною самооцінкою.

Порівняно із завищеною занижена самооцінка зустрічається в усіх досліджуваних частіше. Так, у 1-3-х класах кількість дівчаток з цими видами самооцінки є меншою (чи такою ж самою) порівняно з хлопчиками. В 1-х класах зафіксовано однакову кількість хлопчиків і дівчаток із заниженою самооцінкою – по 16,67 %. У 2-х і 3-х класах кількість дівчаток із заниженою самооцінкою відповідно становить 13,51 % і 8,11 %, що менше на 5,41 % і на 5,4 % порівняно з хлопчиками. В 4-х класах помічено протилежне до описаного вище співвідношення: кількість дівчаток із заниженою самооцінкою незначною мірою перевищує кількість хлопчиків з цією самооцінкою на 2,64 %. Щодо завищеної самооцінки зафіксовано такі дані: у 2-х і 4-х класах – однакова кількість хлопчиків і дівчаток з цією самооцінкою: по 2,7 % і 5,26 % відповідно; у 1-х класах – 2,77 % хлопчиків і жодної дівчинки, а в 3-х класах – майже втричі більше хлопчиків (16,22 %), порівняно з дівчатками (5,4 %). Описані вище результати можна пояснити віковими тенденціями розвитку самооцінки. За висновками З.С. Карпенко у молодших школярів є всі види самооцінок за параметром “адекватність”.

Результати вивчення загальної самооцінки за опитувальником Г.Н. Казанцевої порівнювалися з даними проективної методики “Символічні завдання на виявлення різних характеристик Я-образу”. Дітям було запропоновано бланк, на якому в одному рядку зображено 8 кружечків. У цих кружечках вони позначали власне “Я” та значущих інших людей (друзів, родичів, батьків і вчителів). Інтерпретація одержаних результатів проводилася таким чином: чим лівіше розміщено кружечок, у якому школяр написав власне “Я”, тим вищою є його самооцінка. Зокрема два крайніх кружечка зліва вказують на завищену самооцінку, третій зліва – на адекватну з тенденцією до завищеної, четвертий і п’ятий зліва – на адекватну, третій справа – на адекватну з тенденцією до заниженої, два крайніх кружечка справа – на занижену самооцінку.

Для унаочнення отримані дані подамо у табл. 2.

Таблиця 2

**Гендерно-динамічна характеристика самооцінки
молодших школярів (дані у %)**

Характер самооцінки	Класи							
	1 клас		2 клас		3 клас		4 клас	
	Хлоп- чики	Дівчат- ка	Хлоп- чики	Дівчат- ка	Хлоп- чики	Дівчат- ка	Хлоп- чики	Дівчат- ка
Занижена	2,77	8,33	8,11	13,52	35,14	8,11	5,26	–
Адекватна з тенденцією до заниженої	–	22,22	–	21,62	–	10,81	–	–
Адекватна	41,67	41,67	43,24	43,24	54,05	40,54	18,43	52,63
Адекватна з тенденцією до завищеної	30,56	27,78	21,62	21,62	10,81	–	5,26	7,9
Завищена	25	–	27,03	–	–	40,54	71,05	39,47
Всього	100	100	100	100	100	100	100	100

З табл. 2 видно, що в 1-2-х класах найбільша кількість досліджуваних з адекватною самооцінкою. Так, у 1-х класах адекватну самооцінку виявлено в 41,67 % хлопчиків, а адекватну самооцінку з тенденцією до завищеної – в 30,56 % хлопчиків, тобто в 72,23 % хлопчиків у цілому. Кількість дівчаток-першокласниць з адекватною самооцінкою загалом становить 91,67 %, що перевищує відповідну кількість хлопчиків на 19,44 %. Зауважимо, що порівняно з хлопчиками, в дівчаток більш диференційована самооцінка. Зокрема 22,22 % дівчаток мають адекватну самооцінку з тенденцією до заниженої (у хлопчиків-першокласників такої самооцінки не зафіксовано), а 27,78 % – адекватну самооцінку з тенденцією до завищеної (кількість хлопчиків з цією самооцінкою незначною мірою перевищує кількість дівчаток – на 2,78 %).

Найменшу і найбільшу кількість досліджуваних із заниженою самооцінкою було виявлено серед хлопчиків, а саме: лише в тридцять шостої частини першокласників (2,77 %) і майже третини третьокласників (35,14 %). У 2-х і 4-х класах кількість хлопчиків з цією самооцінкою складає 8,11 % і 5,26 %. Порівняно з хлопчиками, в 1-х і 2-х класах зафіксовано майже втричі і майже в 1,5 рази відповідно більшу кількість дівчаток із заниженою самооцінкою: 8,33 % і 13,52 %. На противагу до описаного вище, у 3-х класах кількість дівчаток з цією самооцінкою майже в 4 рази менша, ніж у хлопчиків (8,11 %), а в 4-х класах дівчаток із заниженою самооцінкою немає.

Цікавими виявилися дані щодо завищеної самооцінки. Найбільший кількісний показник досліджуваних з цією самооцінкою помічено у хлопчиків, учнів 4-х класів: майже дві третини – 71,05 %. Кількість дівчаток-четвертокласниць з цією самооцінкою майже вдвічі менша – 39,47 %. У 3-х класах встановлено майже таку ж кількість дівчаток із завищеною самооцінкою – 40,54 %, водночас хлопчиків-третьокласників з цією самооцінкою не виявлено. Завищена самооцінка не сформована і в дівчаток – учениць 1-х і 2-х класів. Порівняно з дівчатками майже четверта частина хлопчиків у 1-х і 2-х класах вирізняється завищеною самооцінкою – 25 % і 27,03 % відповідно.

На основі співвідношення між даними щодо самооцінки та сили власного “Я” можна зробити висновок про те, що усі досліджувані молодші школярі з адекватною і завищеною самооцінкою та середньою мірою сили власного “Я” вирізняються позитивним самоставленням. Отож, з’ясовано, що позитивним самоставленням характеризується більшість учнів в усіх класах: 97,23 хлопчиків і 91,67 дівчаток у 1-х класах, 91,89 хлопчиків і 86,48 дівчаток у 2-х класах, 64,86 хлопчиків і 91,89 дівчаток у 3-х класах та 94,74 хлопчиків і 100 дівчаток у 4-х класах.

Отже, кількісні дані щодо адекватної самооцінки за опитувальником Г.Н. Казанцевої та за методикою “Символічні завдання на виявлення різних характеристик Я-образу” за більшістю показників схожі й знаходять підтвердження у результатах методики “Неіснуюча тварина”. Відмінності зафіксовано у показниках завищеної самооцінки серед дівчаток у 3-х і 4-х класах і в показниках неадекватної (завищеної та заниженої) самооцінки у хлопчиків в 1-4-х класах.

У зв’язку з виявленими відмінностями в кількісних даних щодо неадекватної самооцінки розкриємо результати вивчення самооцінки молодших школярів, отримані за допомогою методики Т.В. Дембо-С.Я. Рубінштейн у модифікації Ю.О. Бабаян. Нагадаємо про те, що діти оцінювали у власному “Я” такі якості, які характеризують їх як учнів, а саме: розум, старанність, самостійність, відповідальність, складність учіння, везіння та наполегливість. Таким чином, кожному школяреві потрібно було оцінити сім власних характеристик.

З метою унаочнення одержаних за цією методикою даних і зручності проведення аналізу подамо їх у табл. 3.

З табл. 3 видно, що найбільша кількість усіх досліджуваних високо оцінюють власні учнівські якості. У 1-2-х класах ці показники є найвищими, а в 3-4-х класах – дещо меншими, а саме:

70,63 % хлопчиків і 69,44 % дівчаток у 1-х класах, 69,88 % хлопчиків і 68,73 % дівчаток у 2-х класах, 45,94 % хлопчиків і 57,14 % дівчаток у 3-х класах та 55,64 % хлопчиків і 69,55 % дівчаток у 4-х класах. Доречно зауважити, що у 1-2-х класах значних гендерних відмінностей щодо завищеної самооцінки не виявлено, тоді як у 3-4-х класах, порівняно з хлопчиками, з боку дівчаток помічено значне переважання кількості завищених самооцінок власних учнівських якостей.

Таблиця 3

**Гендерні особливості самооцінки учнями 1-4-х класів
власних характеристик школяра (дані у %)**

Характер самооцінки	Класи							
	1 клас		2 клас		3 клас		4 клас	
	Хлоп- чики	Дівчат- ка	Хлоп- чики	Дівчат- ка	Хлоп- чики	Дівчат- ка	Хлоп- чики	Дівчат- ка
Занижена	9,13	3,58	9,27	3,86	14,28	13,12	8,65	5,64
Адекватна середня	12,3	15,87	12,74	15,83	27,04	17	16,54	12,03
Адекватна висока	7,94	11,11	8,11	11,58	12,74	12,74	19,17	12,78
Завищена	70,63	69,44	69,88	68,73	45,94	57,14	55,64	69,55
Всього	100	100	100	100	100	100	100	100

Порівнюючи ці дані з результатами, отриманими за допомогою іншої проективної методики “Символічні завдання на виявлення різних характеристик Я-образу”, можна зробити висновок про те, що дівчатка надто високо оцінюють власні учнівські якості на противагу особистісним, тоді як більшість хлопчиків надто високо оцінюють учнівські та особистісні властивості.

Проаналізуємо дані щодо заниженої самооцінки. Схожі гендерно-динамічні тенденції зафіксовано у 1-2-х класах: цією самооцінкою вирізняється майже десята частина хлопчиків – 9,13 % у 1-х класах і 9,27 % у 2-х класах та втричі менша кількість дівчаток – 3,58 % у 1-х класах і 3,86 % у 2-х класах. У 3-х класах виявлено майже однакову кількість школярів із заниженою самооцінкою: 14,28 % хлопчиків і 13,12 % дівчаток. У 4-х класах кількість дівчаток з цією самооцінкою становить 5,64 %, що на 3,01 % менше від відповідної кількості хлопчиків.

На нашу думку, одержані відмінності у даних щодо неадекватної самооцінки можна пояснити тим, що одна з використаних методик носила непроективний характер, а дві інших – проективний. Дослідники (О.О. Бодальов, В.В. Столін та ін.) стверджують, що за допомогою проективних методик встановлюється

достовірна самооцінка, яка переживається індивідом [4]. Зважаючи на даний висновок науковців, можна припустити те, що в опитувальнику Г.Н. Казанцевої на протигагу дівчаткам більшість хлопчиків в усіх класах обрали бажаний, а не достовірний варіант відповіді.

Порівняно з хлопчиками, адекватною середньою самооцінкою власних учнівських якостей характеризуються більшість дівчаток у 1-2-х класах: 15,87 % першокласниць і 15,83 % другокласниць на протигагу 12,3 % хлопчиків-першокласників і 12,74 % хлопчиків-другокласників. У 3-4-х класах кількість дівчаток з цією самооцінкою є меншою, порівняно з хлопчиками: у 3-х класах – на 10,04 % (27,04 % хлопчиків і 17 % дівчаток), у 4-х класах – на 4,51 % (16,54 % хлопчиків і 12,03 % дівчаток).

Схожі до описаних вище гендерно-динамічні співвідношення зафіксовано щодо адекватної високої самооцінки. У 1-2-х класах, порівняно з хлопчиками, переважає кількість дівчаток з цією самооцінкою: 11,11 % дівчаток і 7,94 % хлопчиків у 1-х класах, 11,58 % дівчаток і 8,11 % хлопчиків у 2-х класах. У 3-х класах однакова кількість хлопчиків і дівчаток з адекватною високою самооцінкою – по 12,74 %. У 4-х класах кількість хлопчиків з цією самооцінкою становить 19,17 % і перевищує відповідну кількість дівчаток 12,78 %. Отже, більшість дівчаток і хлопчиків надто високо оцінюють власні учнівські якості.

Одержані дані щодо динамічної характеристики становлення самооцінки учнів початкових класів та нестійкості самооцінки знаходять підтвердження у результатах досліджень Т.Ю. Андрущенко, А.В. Захарової та З.С. Карпенко, як ми вже відзначали вище.

Розкриємо отримані експериментальні дані щодо тривожності як свідчення ймовірних суперечностей у власному “Я” особистості отримані за допомогою психомалюнка “Неіснуюча тварина”. Зазначимо, що на високий рівень особистісної тривожності вказують такі особливості зображення: чисельні та безглузді виправлення; стирання ліній; зображення лінії основи; значне збільшення розмірів тварини; наявність штрихування [7]. Так, якщо на малюнку дитини було помічено лише один чи два з вищеперерахованих показників, то це вказувало на підвищений рівень тривожності. Наявність трьох і більше таких показників виступало свідченням високого рівня тривожності.

Високим рівнем особистісної тривожності вирізняється майже третя частина хлопчиків в усіх класах: 36,11 % першокласників, 32,43 % другокласників, 43,24 % третьокласників і 31,57 %

четвертокласників. Порівняно з хлопчиками в дівчаток 1-3-х класів виявлено набагато менші показники високого рівня тривожності: майже в 4 рази менші у 1-х класах – 8,3 %, майже в 6 разів менші у 2-х класах – 5,41 %, жодної досліджуваної у 3-х класах. Кількість дівчаток-четвертокласниць з високим рівнем тривожності співпадає з відповідною кількістю хлопчиків – учнів 4-х класів і становить 31,57 %.

Порівняно з хлопчиками, підвищеним рівнем тривожності характеризується більша кількість дівчаток в усіх класах: майже третя частина (33,33 %) у 1-х класах, дві п'ятих частини (40,54 %) у 2-х класах, майже третя частина (29,73 %) у 3-х класах і найбільша кількість досліджуваних з цим рівнем – майже дві третіх частини (60,53 %) у 4-х класах. Серед хлопчиків виявлено майже п'яту частину з підвищеним рівнем тривожності в усіх класах: 19,44 % у 1-х класах, по 21,62 % у 2-х і 3-х класах і 26,32 % у 4-х класах. Зазначимо, що виявлення значної кількості учнів початкових класів з підвищеним та високим рівнями тривожності потребує з'ясування чинників такої тривожності та організації спеціальної корекційної роботи, спрямованої на зниження рівнів тривожності.

Нормальний рівень тривожності зафіксовано у значній кількості всіх досліджуваних: у 1-х класах – майже в двох п'ятих частин хлопчиків (44,45 %) і більше половини дівчаток (58,33 %), у 2-х класах – майже в двох п'ятих частин хлопчиків (45,95 %) і більше половини дівчаток (54,05 %), у 3-х класах – майже в третій частині хлопчиків (35,14 %) і більше двох третіх частин дівчаток (70,27 %), у 4-х класах – в двох п'ятих частин хлопчиків (42,11 %) і менше ніж десятій частині дівчаток (7,9 %).

Одержані дані підтвердилися результатами “Тесту шкільної тривожності Філліпса”, за допомогою якого було з'ясовано чинники підвищеного і високого рівнів тривожності, які пов'язані зі школою: загальношкільна тривожність, міжособистісні взаємини дитини у школі та фрустрація потреби у досягненні успіху. Ці висновки знаходять підтвердження у результатах дослідження С.О. Ставицької, яка експериментально виявила такі провідні чинники особистісної тривожності в молодшому шкільному віці: негативне емоційне самопочуття дитини, що зумовлено її перебуванням у школі, проблеми у стосунках із вчителями та ровесниками. Дослідниця статистично зафіксувала наявність сильного кореляційного зв'язку (0,589) між шкільною та міжособистісною тривожністю в учнів 1-3-х класів [10].

Отже, узагальнення отриманих експериментальних даних щодо гендерних особливостей становлення емоційно-оцінкового

компонента “Я-концепції” дозволяє зробити висновок про наявність певних гендерних особливостей становлення емоційно-оцінкового компонента “Я-концепції” молодших школярів. Порівняно з хлопчиками, значна кількість яких мають загальну неадекватну самооцінку, більшість дівчаток вирізняються загальною адекватною самооцінкою. Власні учнівські якості високо оцінюють значна кількість хлопчиків і дівчаток в усіх класах. Однак дівчатка високо оцінюють свої учнівські якості на протигагу особистісним, тоді як хлопчики високо оцінюють не лише учнівські, а й особистісні характеристики. Самооцінка усіх досліджуваних є нестійкою та ситуативною. Для більшості учнів 1-4-х класів властиве позитивне самоставлення. Порівняно з дівчатками, значно більша кількість хлопчиків мають високий рівень особистісної тривожності. Підвищеним рівнем тривожності характеризується більша кількість дівчаток на протигагу хлопчикам. Взагалі, порівняно з 3-4-ми класами, в 1-2-х класах виявлено менше гендерних відмінностей у результатах вивчення всіх складових емоційно-оцінкового компонента “Я-концепції”.

Незначна кількість досліджуваних (більша кількість хлопчиків і менша кількість дівчаток) в усіх класах вирізняється негативними складовими у змісті емоційно-оцінкового компонента “Я-концепції”: неадекватною самооцінкою, негативним самоставленням і високим рівнем тривожності. Одержаний висновок вказує на необхідність організації та проведення відповідної корекційної роботи, спрямованої на гармонізацію емоційно-оцінкового компонента “Я-концепції” в цих дітей, зокрема: формування адекватної самооцінки, позитивного самоставлення і зниження рівня тривожності, що й стане предметом наших подальших наукових пошуків.

Список використаних джерел

1. Андреева А.Д. Возрастная динамика общей и парциальной самооценки у младших школьников / А.Д. Андреева // Психологические особенности формирования личности школьника: Сб. науч. тр. – М.: АПН СССР, 1983. – С. 85 – 91.
2. Бабаян Ю.О. Развитие рефлексивного оценивания как фактора мотивации достижения младших школьников: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Ю.О. Бабаян. – К., 2004. – 206 с.
3. Карпенко З.С. Психологические особенности самоопределения младших школьников: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / З.С. Карпенко. – К., 1989. – 169 с.
4. Общая психодиагностика / Под ред. А.А. Бодалева, В.В. Столина. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1987. – 304 с.

5. Островська К.О. Взаємозв'язок образу "Я", самооцінки і ціннісних орієнтацій молодших школярів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19. 00. 07 "Педагогічна та вікова психологія" / К.О. Островська. – К., 2003. – 20 с.
6. Очерки психологии детей (младший школьный возраст) / Л.И. Божович, А.Н. Леонтьев, Н.Г. Морозова, Д.Б. Эльконин. – М.: Изд-во Академии пед наук РСФСР, 1950. – 190 с.
7. Райгородский Д.Я. Практическая психодиагностика. Методики и тесты: учебное пособие / Д.Я. Райгородский. – Самара: Издательский дом "Бахрах", 1998. – 672 с.
8. Скрипченко О.В. Психічний розвиток учнів / О.В. Скрипченко. – К.: Рад. школа, 1974. – 104 с.
9. Скрипченко О.В. Психолого-педагогічні основи навчання: навч. посіб. для викладачів психології і педагогіки, аспірантів, студентів пед. навч. закл. та курсантів військ. училищ / О.В. Скрипченко, О.С. Падалка, Л.О. Скрипченко; Нац. пед. ун-т імені М.П. Драгоманова. – 2-ге вид., допов. та перероб. – К.: Український Центр духовної культури, 2005. – 710, [1] с.
10. Ставицька С. О. Психолого-педагогічні умови подолання особистісної тривожності у дітей молодшого шкільного віку: дис. ... канд. психол. наук: 19. 00. 07 / С. О. Ставицька. – К., 1998. – 242 с.
11. Ускова Г.А. Психолого-педагогическая диагностика младших школьников / Г.А. Ускова. – М.: Академический Проект, 2004. – 144 с. – (Руководство практического психолога).

This article presents a brief analysis of the theoretical study of the problem of emotional and evaluative component of "self-concept" elementary school students in psychological science. Reveal the results of experimental study of gender-specific formation of the main components of emotional-evaluative component of "self-concept" elementary school pupils: the nature of self, self, and anxiety levels.

Keywords: emotional-evaluative components "self-concept", self-esteem, self esteem, anxiety, boys, girls, younger students.

Отримано: 11.03.2011